

**“EVLAT SORUMLULUĞU BEKLENTİSİ”, “AİLE BÜTÜNLÜK DUYGUSU” VE
“KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ” ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Yağmur ÖZER*

Sevda ASLAN MUCUR**

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; “evlat sorumluluğu beklentisi”, “aile bütünlük duygusu” ve “kişilik özellikleri” kavramlarına ilişkin literatürde yer alan bilgileri derlemek ve bu kavramları açıklamaktır. Bu çalışma, bir derleme çalışması olup, lise öğrencileriyle sınırlıdır. Çalışma sonuçlarına göre; “evlat sorumluluğu beklentisi” ile ilgili tutumların genel olarak olumlu olduğu, “aile bütünlük duygusunun” çeşitli stresörlere karşı aile bireylerini güçlendirerek olumlu katkı yaptığı, “kişilik” boyutunun da psikolojik sağlamlıkla ilişkili olduğu belirlenmiştir. Çalışmanın, gelecekteki benzer araştırmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Evlat sorumluluğu beklentisi, aile bütünlük duygusu, kişilik özellikleri, ergenlik, lise öğrencileri.

**A RESEARCH ON THE EXPECTATION OF “FILIAL RESPONSIBILITY”, “SENSE OF
FAMILY UNITY” AND “PERSONALITY TRAITS”****ABSTRACT**

The purpose of this paper is to review the literature focusing on the concept of information literacy such as "filial responsibility expectation", "family sense of unity" and "personality traits". This study is a compilation study and it is limited to high school students. The results of the study indicated that attitudes about "filial responsibility expectation" are generally positive and "family sense of unity" provides a positive contribution by strengthening family members against various stressors, and the "personality" dimension is linked to psychological resilience. This study is expected to shed light on similar studies in the future.

Keywords: Filial responsibility expectation, sense of family unity, personality traits, adolescence, high school students.

1. GİRİŞ

Günümüzde yaşam standardının artması, beklenen yaşam süresinin uzaması, doğum oranlarının düşmesi gibi sebeplerle gelişmekte olan ülkemizde yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı giderek artmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2022) verilerine göre yaşlı nüfusun sayısı, 2016 ve 2021 yılları arasında %24.0 artış göstermiştir. Yine 2016 ve 2021 yılları arasında yaşlı nüfusun toplam nüfusa olan oranı ise %1.4 artarak %9.7'ye ulaşmıştır. Ülkemizde nüfusun yaş yapısının değişmesi sebebiyle, yaşlılarla ilgilenme konusu giderek önem kazanmaktadır.

Aile, yaşlı bireyin sosyal olarak işlevselliği ve psikolojik uyumu için en önemli destek kaynağıdır. Yaşlılık döneminin getirdiği çeşitli fiziksel ve ruhsal problemlerle başa çıkmaya

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Pr. ORCID: 0000-0002-7509-8650 zer_yamur@yahoo.com

** Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Pr, ORCID: 0000-0001-6544-3302 sevda.aslan@gmail.com

Derleme Makale

Sayfa Sayısı:55-75

Makale Geliş Tarihi: 18.11.2022

Makale Kabul Tarihi: 13.02.2023

Makale Yayın Tarihi: 25.03.2023

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

çalışırken ebeveynlerin evlatlarının yakınlığına ve desteğine ihtiyacı da artmaktadır (Kalınkara, 2011: 157). Yaşlılık döneminde yaşanan çeşitli fiziksel ve ruhsal problemlerin yanında yaşlanan ebeveyn sağlık ve bakım yardımı alma konusunda da problemler yaşayabilmektedir. Ülkemizde çeşitli kurumlar tarafından verilen yaşlı bakım hizmetlerinin fiziksel ve duygusal ihtiyaçları istenilen seviyede karşılayamaması sebebiyle de evlatların ebeveynine olan desteği önem kazanmaktadır (Gürer, Küdür Çırpan ve Atalan Özlen, 2019: 6).

Geleneksel toplumlarda çocuk; ailenin maddi destek kaynağı ve yaşlılık döneminde ebeveyn için bir güvence olarak görülmektedir (Kağıtçıbaşı, 2012: 51). Türk aile yapısı ise kuşakların sıkı ilişki içerisinde olduğu, birbirlerinden beklentilerinin fazla olduğu, ailenin çıkarlarının ön planda olduğu, bağımlı ilişkileri içeren bir yapıdadır ancak; sosyoekonomik değişim süreci ile birlikte çocuğa maddi bağımlılığın azaldığı ve duygusal bağımlılığın öneminin artarak devam ettiği bir yapıya dönüşmüştür (Kağıtçıbaşı, 2012: 51). Evlattan maddi beklentiler azalma eğiliminde olsa da duygusal destek ve ebeveynle teması sürdürme açısından evlattan beklenti fazladır (Önder Erol ve Aloglu, 2017: 92). Bu sebeple yaşlılıkta bakım ve duygusal destek konusunu aile üyeleri açısından ele almak önem arz etmektedir.

Toplumumuzda kuşakların yakın ilişkiler içerisinde olması önemsenmekle birlikte evlatların özerkliğine verilen değer artmıştır. Bu açıdan çocukların benliklerinin hem ilişkisel hem de özerk olarak gelişim gösterdiği ifade edilmektedir (Kağıtçıbaşı, 1996: 42). Özerkliğin ve akran ilişkilerinin arttığı dönem olan ergenlik döneminde; bireylerin ilerde yaşlanan ebeveynleriyle duygusal teması sürdürme ve onlara gerekli yardım ve desteği sağlamaya yönelik tutumlarının araştırılması önemlidir (Fuligni, Tseng ve Lam, 1999: 1030). Evlatların gelecekte ebeveynlerine ihtiyaç duydukları bakım, destek ve duygusal yakınlığı sağlamalarına yönelik inanç ve beklentiler alanyazında “evlat sorumluluğu beklentisi” olarak ifade edilmektedir (Er ve Özen, 2018: 1868).

Bu çalışmada evlat sorumluluğu beklentisinin incelendiği yaş grubu, lise son sınıf öğrencileridir. Bu yaş dönemi; çocukluk ve yetişkinlik dönemine geçiş süreci olan “ergenlik dönemi” olarak isimlendirilmektedir (Yavuzer, 2017: 261). Ergenlik döneminin sonlarına doğru, bilişsel olgunlaşmayla birlikte yetişkinlik dönemini ilgilendiren konuların ergenin zihninde yer etmeye başladığı ve ergenlerin buna ilişkin kaygılarının arttığı ifade edilmektedir (Yavuzer, 2017: 272). Bununla birlikte ergen, kimlik kazanma sürecindedir. Ergen bireylerin ailevi sorumluluklarına olan bağlılığı, kültürel kimliklerinin gelişiminde etkili olabilmektedir (Fuligni, Tseng ve Lam, 1999: 1031). Bu dönem öğrencilerin ailelerinin yanından tamamen ayrılmadıkları bir dönemdir. Aileler genel olarak onların bakımını üstlenmekte ve başarılı olmaları için gerekli desteği sağlamaktadırlar. Yetişkin yaşamına ilişkin artan kaygıların yanında; özerkliğin tamamen kazanılmadığı, aileye maddi bağımlılığın devam ettiği bir dönemde yer alan ve kimlik kazanma sürecinde olan lise son sınıf öğrencilerinin evlat sorumluluğuna ilişkin gelecekteki beklenti ve tutumlarının araştırılması önemlidir.

Ebeveynlerine bakım ve destek sağlama konusundaki beklentiler, bireylerde stres yaratabilmektedir. Aile bütünlük duygusunun yüksek olması; yaşamdaki çeşitli stresörlere karşı aile bireylerini güçlendirmektedir ve aile işleyişini koruyan faktörlerden biridir. (Hsiao ve Tsai, 2014: 1546). Bütünlük duygusu yüksek olan ailelerde, bireyler karşılaştıkları çeşitli stres yaratan durumları bir olumsuzluk olarak görmek yerine; onları güçlendirecek bir deneyim olarak görmektedirler. Bütünlük duygusu yüksek olan aileler, zorlayıcı yaşam olaylarıyla daha etkin başa çıkmaktadırlar

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

((Nğai ve Ngu, 2016: 82). Bunun yanında özellikle aileyle duygusal bağların önemli olduğu toplumlarda, ailelerin bütünlük duygusunun incelenmesi önemlidir (Hsiao, Lu, Tsai, 2017: 6). Aile bütünlük duygusu, ergenlik döneminde yer alan bireylerin yaşantılarını olumlu değerlendirmesi ile de ilişkili bir kavramdır (Güler ve Arı, 2019: 202). Lise son sınıf döneminde; bireyin üniversite sınavına hazırlık sürecinin üzerinde yarattığı stres ve yetişkinliğe geçiş sürecinin getirdiği çeşitli kaygılarla baş edebilmesinde, bütünlük duygusunun önemli bir yere sahip olduğu ifade edilebilir. Bireylerin içinde yetiştikleri aile ortamına yönelik olumlu değerlendirmelerinin ve aile bütünlüğü duygusuna sahip olmalarının, ebeveynlerine karşı sorumluluklarını yerine getirirken onları motive edebileceği ve ergenlik döneminin getirdiği sorunlarla etkili şekilde baş edebileceği düşünülmektedir. Bu yönüyle evlat sorumluluğu beklentisi, aile bütünlük duygusu ile birlikte ele alınmıştır.

Bütünlük duygusu, kişilik özellikleriyle ilişkilidir. Güçlü bütünlük duygusuna sahip olmak; duygusal açıdan daha dengeli olmak ve insanlarla daha az düşmanca tavırlar içerisinde olmakla ilişkilidir (Langius, Björvell ve Antonovsky, 1992: 165). Bu çalışmanın bir diğer değişkeni olan kişilik, insanları birbirinden ayıran özellikleri ifade etmektedir (Yazgan İnanç ve Yerlikaya, 2020: 3). Bu özelliklerin ortaya konması birey ve aile açısından önemlidir.

Lise son sınıf öğrencileri açısından üniversite sınavına hazırlık süreci, bireylerin yaşamlarında oldukça stresli bir dönemdir. Bu dönemde öğrencilerin psikolojik sağlamlığı ile kişiliğin sorumluluk, dışadönüklük ve nevrozizm boyutlarının ilişkili olduğu bulunmuştur (Çakmak ve Ceyhan, 2022: 343). Stres yaratan çeşitli olaylara uyum sağlamak ve bu olaylarla baş etmede, kişilik boyutlarının önemli olduğu düşünülmektedir.

Literatürde; *evlat sorumluluğu beklentisi, aile bütünlük duygusu ve kişilik özellikleri* kavramlarını birlikte ele alan bir çalışmaya rastlanmamış, bu konuda yapılacak bir araştırmanın literatürdeki bir eksikliği tamamlayacağı düşünülmüştür. Bu gayeden yola çıkılarak; *evlat sorumluluğu beklentisi, aile bütünlük duygusu ve kişilik özellikleri* kavramlarına ilişkin literatürdeki bilgiler derlenmeye çalışılmıştır. Bu makalenin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Ergenlik Dönemi

Ergenlik; bireyin biyolojik, bilişsel, ruhsal ve toplumsal yönden yetişkinlik sürecine hazırlandığı bir geçiş sürecidir. Ergenliğin yaş sınırları; biyolojik, psikolojik, toplumsal, kültürel, yasal vb. bakış açılarına göre, farklı şekillerde ele alınabilmektedir. Bununla birlikte ergenliğin genel olarak 10'lu ve 20'li yaşlar arasını kapsadığı söylenebilir (Steinberg, 2007: 21-22). Bu dönemde bireylerden beklenen gelişim görevleri; akranlarla kurulan uygun ilişki, ebeveyne karşı duygusal bağımsızlık kazanma, bedenini kabul etme, cinsiyet rolü edinme, ahlaki değer yargılarına sahip olma, mesleki yönelim ve mesleğe hazırlanma ve yetişkin yaşama hazırlanma olarak ifade edilebilir (Yazgan İnanç, Bilgin ve Atıcı, 2020: 232-233). Ergen bu dönemde kim olduğuna dair ve geleceğe dair sorular sormakta, kişilerarası ilişkilerdeki yeterliğini değerlendirmekte, yaşama ilişkin düşünce ve değerler edinmeye başlamaktadır (Kılıç, 2016: 129).

Erikson ergenlik dönemini; 12-20 yaş aralığını kapsayan "kimlik kazanmaya karşı kimlik karmaşası dönemi" olarak isimlendirmektedir. Ergen bu dönemde, kimlik arayışı ve kimlik kazanma sürecindedir. Ben kimim sorularına cevap aramaktadır (Kaya, 2020: 43). Ergenin kalıtsal özellikleri, psikolojik özellikleri, kişilik özellikleri, kişilerarası iletişim becerileri, dini ve kültürel

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

özellikleri, dünyaya bakışı, uyum sağlama becerileri kimliğini oluşturmaktadır. Ergenin kendine dair değerlendirmeleri yanında sahiplendiği ve benliğine kattığı toplumsal çevresi de kimliğini şekillendirmektedir. Ergenin bilişsel ve psiko-sosyal gelişimiyle paralel olarak kimliğinin farklı yönleri farklı zamanlarda gelişebilmektedir. Kimliğin yönlerinden biri olan toplumsal kimlik erken dönemlerde kazanılmaktadır (Yazgan İnanç, Bilgin ve Atıcı, 2020: 234).

Ergenlik dönemi, ergenden beklenen özelliklerin her birinin belli zamanlarda olgunlaşması açısından kendi içerisinde ‘‘erken’’ ‘‘orta’’ ve ‘‘geç ergenlik’’ olmak üzere üç farklı dönem halinde ele alınabilmektedir. Farklı araştırmacılar tarafından ve farklı toplumlarda, bu dönemlerin yaş sınırları farklı şekillerde ifade edilebilmektedir. Yaklaşık olarak 10-14 yaş dönemini kapsayan erken ergenlik dönemi; hızlı fiziksel değişikliklerin yaşandığı ve bu değişikliklere uyum sağlama açısından ergenlerin zorlandığı bir dönemdir. (Meydan, 2021: 5).

Genel olarak 14-17 yaş aralığını kapsayan orta ergenlik dönemi; ergenliğin başlarındaki hızlı değişimlerin azaldığı bir dönemdir (Kulaksızoğlu 2005: 18). Cinsel kimlik açısından kendini tanımaya yönelik çeşitli denemelerin olduğu bir dönemdir. Bu dönemde ergenin kişilik gelişimi de ön plana çıkmaktadır (Meydan, 2021: 5-6). Bu dönemde akran ilişkilerinin artması sebebiyle kişilerarası ilişkileri ilgilendiren; sorumluluk, yardımseverlik, hoşgörü vb değerler gelişmektedir (Kılıç, 2016: 129). İlk ve orta ergenlik dönemlerinde ergenin özerklik isteği ve bununla ilgili aile değerleriyle uyumsuz davranışları, bazen çatışma yaratabilmektedir (Meydan, 2021: 11).

17-21 yaş aralığı, ergenliğin geç veya ileri dönemleri olarak ele alınabilmektedir (Kılıç, 2016: 104). Ergenliğin son dönemlerinin başlarında yer alan lise son sınıf döneminde bireyler, kişilik gelişimi açısından ergenliğin ilk dönemlerine göre ciddi ilerlemeler göstermiştir. Ergenin kimlik gelişimini tamamlaması, geç ergenlik dönemi açısından beklenen bir özelliktir (Meydan, 2021: 6). Bu dönem bilişsel gelişim açısından ergenin en olgun olduğu dönemdir (Bakırcıoğlu, 2015: 293). Ergen, olgunlaşan bilişsel yapıyla birlikte aile ve akranları ile ilgili karşılaştırmalar yapabilmekte ve değerlendirmeleri geniş bir bakış açısıyla ele alabilmektedir (Meydan, 2021: 9). Olgunlaşan düşünme becerileri ile birlikte, gelecekle ilgili planlar ve karar verme süreçleriyle ilgili yaşantılar önem kazanmaktadır. Lise son sınıf döneminde öğrencilerin gelecekle ilgili kaygıları arasında üniversite ve meslek seçimi yer almaktadır (Kulaksızoğlu, 2011: 77).

Ergenlik, duyguların yoğun yaşandığı ve çeşitli duygusal dengesizliklerin görüldüğü bir dönemdir (Kılıç, 2016: 105). Ergenliğin sonlarına doğru duygusal dengesizlikler azalmakta, bireyin problemlere bakış açısı ve problemlerle baş etme biçimleri değişmektedir (Temel ve Aksoy, 2005: 13) Aile, akran ve sosyal çevre ile ilişkilerin daha olumlu olması, ergenin hayata bakışının daha gerçekçi olması, duygusal dengeye sahip olması, kararlarında daha bağımsız olması beklenmektedir. Bireyin yaşama uyumu ve yaşamdaki dengesi artmaktadır (Temel ve Aksoy, 2005: 13-14). Ergenliğin son döneminde bireylerin; önceki yıllara göre daha gerçekçi düşündükleri ve düşünce, duygu ve davranışlarında daha dengeli oldukları görülmektedir (Kulaksızoğlu, 2011: 130). Bu dönemde ergenin aileyle olan bağımlılığın büyük oranda azalması ve yetişkin rollerine ulaşmaya doğru gelişim göstermesi beklenmektedir (Kılıç, 2016: 141).

3. Evlat Sorumluluğu Beklentisi

Evlat sorumluluğu beklentisi ülkelerdeki yaşlılık oranlarının artmasıyla ve çeşitli sosyokültürel etkenlerle birlikte araştırılan ve gelişmekte olan ülkelerde ise son yıllarda önemi artan ve

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

araştırılmaya başlanan bir konudur. Evlat sorumluluğu beklentisi, ailenin birlikte deneyimlediği bir süreç olduğu için öncelikle aile tanımına yer vermek gerekir.

Aile; genetik ya da duygusal olarak birbirine bağlı, maddi manevi yaşantıları birlikte deneyimleyen, ortak bir geçmişe sahip ve her bir üyenin kendini ait hissettiği bir birliktir (Gladding, 2012: 5). Ailenin çeşitli bağlarla birbirine bağlı olduğu ve üyelerinin pek çok yaşantıyı birlikte deneyimlediği ifade edilmektedir. Ailenin bütünlük göstermesi sebebiyle bir bireyin yaşantısının tüm aile üyeleri üzerinde etkili olması beklenmektedir. Bu yüzden aile üyelerinin ihtiyaçları, birbirlerinden beklentileri ve bu beklentilerin karşılanma durumunun, ailenin nasıl yaşantılar deneyimlediğiyle ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Sorumluluk: bireyin üstlendiği ya da başkalarının ondan yapmasını beklediği görevler açısından, o işi sabırlılık göstererek başarabilmesi ve buna ilişkin duyguları olarak isimlendirilmektedir. Bu sorumluluk duygusunun gelişmesinde bireyin yaşadığı çevre, kültür ve sosyal etkileşimler önemlidir. Bütün bunlar, bireyin bilişsel süreçleri ve olayları yorumlama şekli bütünlük göstererek sorumluluk duygusunu oluşturmaktadır (Özen, 2015: 8).

Evlat sorumluluğu: bireyin ailesine karşı görevlerine ilişkin algıları ve ebeveynlerine yardım etmeye ilişkin duygularını ifade etmektedir (Hwang ve Kim, 2016: 3). Evlat sorumluluğunun belirli çeşitleri ebeveynlerle kişisel temas, onlara mali yardım, ortak yaşam düzenlemeleri ve günlük ihtiyaçlarının karşılanmasında yardım içerir (Nye ve Berardo, 1973: Simos, 1970: Akt., Sealbeach, 1978: 341). Evlat sorumluluğu kavramının ebeveyne karşı görevlere ilişkin, genel düşünce ve tutumlar bağlamında ele alındığı görülmektedir.

Evlat Sorumluluğu Beklentisi: Bu kavram ülkemizde ilk olarak Er ve Özen (2018) tarafından ele alınmıştır. Evlat Sorumluluğu Beklentisi ebeveynlerin ilerde ihtiyaç duyduğu bakım ilgi ve desteği sunmaları konusunda çocuklarından beklentilerini; aynı zamanda evlatların gelecekte ebeveynlerine bu destek ve ilgiyi sağlamaya yönelik inançlarını ifade etmektedir (Er ve Özen, 2018: 1868). Evlatların gelecekte yaşlanan ebeveynleri yardıma ihtiyaç duyduğunda, onlara gerekli yardım, destek ve duygusal yakınlığı sağlamalarına yönelik beklentileri ifade etmektedir (Sealbeach, 1978: 341-342). Evlat sorumluluğu beklentisi "evlat diğerkâmlığı" olarak da açıklanmıştır (Er ve Özen, 2019). Bu kavram, gelecekte ebeveynlerine karşı görevleri ile ilgili çocuklardan genel beklentileri ifade etmesi ve normatif inançları yansıtması açısından farklı kuşaklarda ve yaş gruplarında incelenebilmektedir. (Gans ve Silverstein, 2006: 961). Evlat sorumluluğunun literatürde aileyle ilgili görevlere ilişkin genel düşünce ve tutumlar bağlamında ele alındığı görülmektedir. Evlat sorumluluğu beklentisi kavramının ise gelecekte yaşlanan ebeveyne olan görev ve sorumluluklar ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Evlat sorumluluğu beklentisinin bireylerdeki gelişim süreci ile ilgili olarak Cicirelli'ye (1988, 1990) göre çocuklar, bakıma ebeveynlerinin gerçekten ihtiyaç duyduğu zamandan çok önce, bakım görevlerini nasıl başarılı bir şekilde yönetebilecekleri konusunda endişe duyduklarında, evlatlık sorumluluğu teşvik edilir (Akt., Gans ve Silverstein, 2006: 962). Bu noktadan hareketle, ebeveynin yaşlanmasından ya da desteğe ihtiyaç duymaya başlamasından önce bireyin ebeveynine ilişkin sorumluluk duygusunun gelişimine yön verilebileceği ifade edilebilir. Literatürde evlat sorumluluğunun nasıl ortaya çıktığı ve kaynağı çeşitli şekillerde ifade edilmektedir.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Karşılıklılık teorisi: ebeveynin evladını büyütmesi, onun günlük yaşamdaki ihtiyaçlarını karşılaması, eğitimine destek olması ve hayatına yön verebilmesi için gerekli ortamları sağlaması gibi çeşitli yardımları sonucunda, evladın da ilerde ebeveynlerine ihtiyaç duyduğu bakım ve desteği sağlama borcu olduğu fikrine dayanmaktadır (Stuifbergen, Van Delden, 2010: 64). Bu teoriye göre ebeveynlerin geçmişte evlatlarına sağladığı faydalardan dolayı, evlatlar ebeveynlerine borçludur ve zamanı geldiğinde bu borcu ödemelidir.

Evlat sorumluluğunun kaynağının borç ilişkisiyle açıklanması eleştirilmektedir. Borç ilişkisinde borçlunun alacaklıya borcunu aynı oranda geri ödemesi gerekmektedir ve kişinin borcu ödeyebilmesi için bireysel ve durumsal faktörlere göre borcu ödeme şekli değişmemektedir. Evlatların ebeveynlerine olan sorumluluğu açısından düşünüldüğünde, borcun ödenmesinde durumsal koşullar ve evladın kişisel kaynaklarına göre değerlendirme yapılmalıdır. Bu açıdan evlat sorumluluğunun kaynağının borç ilişkisiyle açıklanmasının çeşitli sınırlıkları vardır (Keller 2006: 256).

Arkadaşlık teorisi: Ebeveyn ve çocuk arasındaki karşılıklı sevgi ve diğerinin iyiliği ile ilgilenmekle ilgili duygular, evlat sorumluluğunun motive edici kaynağıdır. Evlat sorumluluğunun kaynağı, yetişkin çocuklar ve ebeveynleri arasındaki mevcut ilişki ile ilgilidir. Ebeveynin geçmişte çocuğuna sağladığı bakım ve destek, ilerde çocuk ve ebeveyn arasında borç ilişkisi oluşturmamaktadır (Stuifbergen, Van Delden, 2010: 65).

Özel varlıklar teorisi: ebeveyn-çocuk arasında başka hiçbir ilişkiye benzemeyen özel ilişkinin, aile üyelerine sağladığı faydalar ve bu faydalar sonucunda ebeveyn ve çocuklar arasında karşılıklı özel görevlerin oluştuğunu ifade eder. Ebeveynlerin çocuk sahibi olmalarının, onları yetiştirmelerinin ve çocuklarıyla olan ilişkilerinin, kendi hayatları için özel faydaları vardır. Bir ebeveyne sahip olma konumunun ve ebeveynle olan ilişkinin de benzer şekilde çocuğa sağladığı faydalar vardır. Bu özel faydalar sonucunda, ebeveynlere ihtiyaç duyduğu özel varlıklar, aile üyeleri tarafından sağlanmalıdır. Ebeveyn ve çocuk arasındaki bu özel görevler, aile üyeleri tarafından yerine getirildiği için anlamlıdır. Aile üyelerinin ihtiyaçlarını, aile dışından birilerinin karşılamasının onlar için duygusal anlamda önemi olmayacaktır (Keller 2006: 268). Ebeveynler için çocuğun değeri; maddi, psikolojik ve toplumsal faydalarla açıklanabilmektedir (Önder Erol ve Aloğlu, (2017: 78).

Minnettarlık: bireyin yardım sağlama niyetinde olan insanlara saygısını ifade etme yoludur. Evlat sorumluluğu bağlamında da; evladın bakım ve desteği karşısında ebeveynine saygısını ifade etmesi ile ilişkilendirilebilir. Ebeveynlerin çocuklarına sağladığı yardım onların görevi olduğu için değil; onlar bu yardımı evlatlarının iyiliği için yaptıklarından, evlatlar ebeveynlerine minnettar olmaktadır. Minnettarlık teorisi, neden evlat sorumluluğumuz olduğu konusuna değinmektedir. Ancak bu minnettarlığı nasıl ifade etmemiz gerektiğini belirtmez (Welch, 2012: 720).

Evlat sorumluluğu beklentisi, bağlanma modeli ile açıklanmıştır. Bu modele göre; bağlanma nesnesinin varlığında bebek güven ve olumlu duygular hissediyorsa bağlanma nesnesinin destekleyici sembolünü zihninde oluşturmaktadır. Evlatlar bu sembolü ergenlik ve yetişkinliğe de taşıyarak yaşam dönemlerinde çeşitli sorumluluklar ya da kriz durumlarında yaşlı ebeveyninden görüş ve destek alabilmektedir. Ebeveyn ve evlat arasındaki olumlu duygular, gelecekte ebeveyne ihtiyaç duyduğu bakımı verme motivasyonuna kaynaklık etmektedir. Bakım verme “ebeveyni korumayı sağlayan bir davranış biçimi” dir. Birey bağlanma nesnesinin desteğini sürdürmek için onun yaşamının devam

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

etmesini sağlamaya çalışmaktadır (Cicarelli, 1993: 145). Bu görüşe göre ebeveynle kurulan olumlu iletişim ve ebeveynle olan güven, ilerde ebeveynlerden yardım istemeye ve ebeveynle yardım sağlamaya yönelik bireyi motive etmektedir denilebilir.

Evlat sorumluluğu beklentisi, bazı toplumlarda kültürel değerler üzerinden anlaşılmaktadır. Asyalı toplumlarda Konfüçyüsçülük geleneği, ailevi sorumluluklara bağlılığı vurgulamaktadır (Fuligni, Tseng ve Lam, 1999: 1030). Toplumumuzda evlatların ebeveynlerine karşı sorumluluk duygularının, kültürel değerlerimizle bağlantılı olduğu görülmektedir. Dinimiz açısından da anne babaya iyi davranmak öğütlenmektedir. Özmete (2017: 232) yaptığı çalışmada; yetişkin çocukların ebeveynlerine bakım ve destek sağlama konusunda kültürel normlara sahip olduklarını ortaya koymuştur. Yaşlı anne babaya yardım etmek ve bakım sağlamak yetişkin çocuklar açısından; anne babaya karşı sevgi, saygı vb. olumlu duygular, aileye olan bağlılığı devam ettirme, anne babaya karşı ödenmesi gereken borçlar, anne babayla olan karşılıklı görev ve sorumluluklar, kültürel dini değer ve normlar vb. sebeplerle açıklanmıştır. Yetişkin çocukların büyük bir kısmı ebeveynle erkek çocukların bakması gerektiğini ifade etmiştir.

Geleneksel toplumlarda evlat sorumluluğu beklentisi kuşaklar arasında karşılıklı bağımlılık ilişkisiyle açıklanmaktadır. Çocuk gelişim sürecinde önce ebeveynle bağımlıdır, gelecekte de ebeveynle yetişkin çocuğuna bağımlı hale gelmektedir. Çocuğun değeri araştırmasında; kuşaklararası bağımlılığın maddi boyutta azaldığı ortaya konmuştur (Önder Erol ve Aloğlu, (2017: 78).

Evlat sorumluluğuna yönelik tutum ve beklentileri olumsuz etkileyen sebepler, evlat ve ebeveyn açısından farklı olabilmektedir. Evladın ebeveynine olan görevlerine karşı kayıtsız kalması ve kendi isteklerini ön plana alması, ebeveynine karşı görevlerini yerine getirmemesine yol açabilmektedir. Ebeveyn ve çocuk arasında olumsuz ilişkiler ve ebeveynin çocuğa karşı olumsuz tutumları da evladın ebeveynine karşı sorumluluk hissetmemesine yol açabilmektedir (Er ve Özen, 2019).

Literatürde evlat sorumluluğu beklentisinin, daha çok üniversite öğrencileri ve genç yetişkin bireyler açısından ele alındığı görülmektedir. Yurtiçinde evlat sorumluluğu beklentisinin incelendiği 3 çalışmaya rastlanmıştır. Yapılan çalışmalar içerisinde, lise son sınıf öğrencilerini ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmaların; yetişkinler ve yaşlı bireyler (Özmete, 2017: 232), üniversite öğrencileri ve onların ebeveynleri (Er, 2018) ve üniversite öğrencileri (Doruk, 2021) açısından ele alındığı görülmektedir. Er (2018), yaptığı çalışmada; öğrencilerin ilerde yaşlı ebeveynlerine bakım ve destek sağlamaya yönelik tutumlarının, annenin bu yöndeki beklentileri ve anne baba tutumu ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Öğrencilerin evlat sorumluluğu beklentisi, annenin yaşına göre farklılaşmaktadır. Doruk (2021) yaptığı çalışmada; evlat sorumluluğu beklentisinin, öğrencilerin akademik başarısını tek başına açıklamadığını ortaya koymuştur.

Evlat sorumluluğu beklentisinin lise son sınıf öğrencileri açısından ele alındığı çalışmaya bakıldığında; Amerika'da farklı etnik kökene sahip 10 ve 12. sınıf öğrencileri ile yapılan çalışmada; evlatların ailelerine yönelik görevlerine ilişkin tutumları ve beklentileri, ergen gelişiminin çeşitli yönleri açısından incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre; aile bağımlılığına önem veren ve kuşaklararası bağımlılık özelliklerini yansıtan Asyalı ve Latin Amerikalı ergenlerin, ebeveynlerine yönelik görevlerine ilişkin tutum ve beklentileri, bireyselliği vurgulayan kültürel özelliklere sahip Avrupa kökenli Amerikalı ergenlerden daha güçlüdür. Ergenlerin evlat sorumluluğu beklentilerinin yüksek olması akranlarıyla olan ilişkilerini olumsuz etkilememektedir. Güçlü veya düşük evlat

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

sorumluluğu beklentisi; ergenlerin akademik başarısında düşünle ilişkili olmakla birlikte, bu ilişki kültürel farklılıklarla açıklanamamaktadır (Fuligni, Tseng ve Lam, 1999: 1041).

Ergenlik döneminde yer alan bireylerin evlat sorumluluğu beklentisini inceleyen çalışmalara bakıldığında; Aday ve Kano (1997: 162) yaptıkları çalışmada; kültürün Laoslu ve Amerikalı lise öğrencilerinin evlat sorumluluğu beklentisine etkisini ortaya koymuşlardır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre; Laoslu öğrenciler Amerikalı öğrencilerden yetişkinlik dönemindeki yaşamlarını ailelerine yakın çevrede geçirmek ve kariyer seçimlerini de bu doğrultuda yapmak konusunda daha fazla sorumluluk hissetmektedir. Laoslu öğrenciler aile üyelerine gerekli fiziki yardımların sağlanması konusunda Amerikalı öğrencilerden daha yüksek puanlar almışlardır. Bu farklılık, Laoslu öğrencilerin ebeveynlerine olan sorumluluklarına dair geleneksel kültürel değerleri ve inançları ile açıklanmıştır. Bunun yanında her iki kültürden öğrenciler, ebeveynlerine ilerde ihtiyaç duydukları desteği sağlama konusunda olumlu tutumlara sahiptirler. Hillcoat-Nallétamby (2010: 76-80), evlat sorumluluğu beklentisini, nesiller arası dayanışma açısından çok kültürlü bir yapı içerisinde incelemiştir. Çalışma yapılan genç nesil 14-20 yaşları arasında, ebeveynler 33- 49 yaşları arasındadır. Çalışma sonucunda evlat sorumluluğuna yönelik tutumlar; ebeveynler için sorumluluk duygusu ve genç evlatlar için karşılıklılık duygusu şeklinde ortaya konmuştur. İki kuşağın da evlatların ebeveynine destek sağlaması konusunda fikir birliği içerisinde olduğu ortaya konmuştur. Hem ebeveynler hem genç nesil, içselleştirilen kültürel değerlerin ve aile üyeleri arasındaki geçmişteki iyi düzeyde olan ilişkilerin ebeveynlere destek sağlamaya aracı olan faktörlerden biri olduğunu belirtmektedir.

Liseden mezun olan genç yetişkinlerin, ailelerine yönelik görev ve sorumluluklarına dair inanç ve tutumları incelenmiştir. Genç yetişkinlerin, özerkliğin fazla olduğu bu gelişim döneminde ailelerine karşı görevleriyle ilgili olumlu duygulara sahip oldukları ortaya konmuştur. Ailevi görevlerine ilişkin olumlu duygulara sahip genç yetişkinler, duygusal açıdan kendilerini iyi hissettiklerini bildirmektedirler (Fuligni ve Pedersen, 2002:864). King ve Ganotice (2015:246) yaptıkları çalışmada; benlik algılarına hayatında önemli olan insanları dahil eden ilişkisel-bağımlı benlik algısına sahip öğrencilerin, aileye karşı görev ve sorumluluklarına ilişkin güçlü olumlu duygulara sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Aileye karşı sorumluluk duygusu, yaşam doyumu, akademik motivasyon ve olaylara karşı olumlu duygusal tepkiler içerisinde olma ile ilişkili bulunmuştur.

4. Aile Bütünlük Duygusu

‘‘Bütünlük duygusu’’ kavramı Antonovsky’nin ortaya koyduğu bir kavramdır (Antonovsky, 1979: 126). Antonovsky’nin ‘‘salutojenik modeli’’ ile ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar hastalığı ortaya çıkaran risk faktörlerinin neler olduğu üzerinde dururken; zamanla hastalanmamayı sağlayan destekleyici faktörlerin neler olduğu konusu önem kazanmaya başlamıştır (Antonovsky ve Sourani, 1988: 79). Bu modelde sağlığı destekleyen faktörler ‘‘direnc kaynakları’’ kavramı ile açıklamıştır. Bu kavram hayatta her zaman karşılaşabileceğimiz stresli olaylarla işlevsel bir şekilde başa çıkabilmeyi sağlayan özelliklerle ilişkilidir. Bu yüzden genelleşmiş özelliğe sahiptir (Antonovsky, 1996: 15).

Direnç kaynakları: zorluklarla baş etmede bize yardımcı olacak maddi kaynaklar, bizi güçlendiren kişisel özelliklerimiz, içsel kaynaklarımız, değişmeyen kültürel normlar, sosyal çevremizle ilişkilerimiz ve onlardan aldığımız bizi güçlendirmeye yönelik maddi-manevi

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

desteklerden oluşmaktadır (Antonovsky,1993: 725). Direnç kaynakları; “anlaşılabilirlik”, “yönetilebilirlik” ve “anamlılık” olarak üç özelle bireye yaşamında sürekli olarak karşılaşabileceği yaşantılar sunar. Birey bu yönde benzer deneyimleri yaşadıkça dünyanın düzenli, öngörülebilir ve anlamlı bir yapıda olduğuna ilişkin inanç geliştirmeye başlar. Bireyin dünyaya ilişkin bu görüşleri, “bütünlük duygusu” olarak ifade edilmektedir (Antonovsky ve Sourani, 1988: 80). Bütünlük duygusu; bireyin dünyanın anlaşılabilir, yönetilebilir ve anlamlı olmasına yönelik genelleştirilmiş beklentilerini ifade etmektedir (Antonovsky, 1979: 126). Bütünlük duygusunun üç unsuru şu şekilde açıklanmaktadır.

Açıklanabilirlik: Kişinin içsel süreçleri ve dış dünyasından kaynaklanan her türlü uyararı düzenli, akla uygun ve tahmin edilebilir bir yapıda algılamasıdır. Beklenmeyen, tahmin edilemeyen uyarıların da açıklanabilir uyarılar olarak algılanmasını ifade eder. Dünyanın anlaşılabilir ve tahmin edilebilir ve sonunda güvenilebilir olduğuna yönelik inançlarımızı ve bütünlük duygusunun bilişsel yönünü ifade etmektedir (Antonovsky, 1987: 17). Açıklanabilirlik, bireyin dünyanın yapılandırılmış ve düzenli bir halde olmasını beklemesidir. Problem oluşturan çeşitli durumların açıklanmalarının yapılabileceğine dair bir inanç olması ve esnek düşünebilmek ile ilişkilidir. Hayatı açıklanabilir algılamak, olayların sebepleri ve sonuçlarının neler olabileceği konusunda düşünme ve araştırma yönelimi oluşturmaktadır. Antonovsky ve Sourani, 1988: 80).

Yönetilebilirlik: Kişinin karşılaştığı durumları; baş edilebilir, yönetilebilir olarak algılamasını ve bu durumlarla baş etmede kişisel ve çevresel baş etme kaynaklarına güvenmesini ifade eder. Bu sayede birey, stresli durumları başına gelen haksız olaylar olarak nitelendirmektense; baş etme kaynaklarına güvenerek sorumluluk hissetmeye yatkın olmaktadır (Antonovsky, 1987: 17).

Anamlılık: Bireyin katılım gösterdiği çeşitli yaşantıların ve baş etmeyi istediği çeşitli zorlukların onun için duygusal olarak önemli yaşantılar olmasını ifade eder (Wickens ve Greeff, 2005: 428). Birey anlamlı bulduğu yaşantıları için tüm zorluklara katlanmayı değerli görerek, bu zorluklarla baş etmede gerekli motivasyona sahip olmaktadır (Antonovsky ve Sourani, 1988: 80). Anamlılık, anlamlı görülen çeşitli yaşam deneyimlerine dahil olmayı ifade etmekte ve tutarlılık duygusunun davranışsal ve motive edici yönünü içermektedir (Antonovsky, 1987: 18).

Antonovsky, bütünlük duygusundan yola çıkarak “aile bütünlük duygusu” kavramını ortaya atmıştır. Aile bütünlük duygusu: aile yaşamının değerlendirilerek bu sürece yönelik deneyimlerin ön görülebilir (anlaşılabilir), yönetilebilir ve değerli (anamlı) olduğuna ilişkin, aile bireylerinin algılarını ifade etmektedir (Antonovsky ve Sourani, 1988: 80). Ailenin dünyaya yönelik düşüncelerini de içerir (Antonovsky ve Sourani, 1988: 86). Aile bütünlük duygusu ve bireysel bütünlük duygusunun birbiriyle ilişkili olduğu bulunmuştur (Wickens ve Greeff, 2005: 430). Aile bütünlük duygusunun yüksek olması, aile bireylerinin stresli olaylarla işlevsel şekilde başa çıkabilmesi ile ilişkilidir. (Hsiao, Lu, Tsai, 2017: 2-3). Aile bütünlük duygusu, aile bireylerinin dayanıklılığıyla ilişkilidir. Aile bütünlük duygusunun yüksek olmasının, ailenin zorlayıcı yaşam olaylarına karşı dayanıklılığını artıran ve aile işleyişini koruyan faktörlerden biridir. (Hsiao ve Tsai, 2014: 1546).

Antonovsky (1996), bir bireyin bütünlük duygusunun (SOC) gücünün çocuklukta ve erken yetişkinlikte belirlendiğini ve istikrarlı bir hâl almasının yaklaşık 30 yaşında gerçekleştiğini öne sürmektedir (Akt., Wolff ve Ratner, 1999: 182). Bütünlük duygusunun gücü hayat boyu sabit olarak kalmamakta, çeşitli deneyimlerle güçlenebilmekte ve değişebilmektedir (Antonovsky, 1979: 125). Ailenin çocuklarıyla olan ilişkileri ve erken dönem aile yaşantılarının nasıl deneyimlendiği, aile

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

bireylerinin bütünlük duygusunu etkilemekte ve bireyin gelecekteki olaylarla uygun baş etme yolları geliştirme durumunu etkileyebilmektedir. Bütünlük duygusu üzerinde; erken dönem yaşantıların büyük etkisinin olduğu ancak sonraki yaşantıların da bütünlük duygusunun gücünü etkileyeceğini ifade edilmektedir (Wolff ve Ratner, 1999: 194).

Literatürde aile bütünlük duygusu, evlat sorumluluğu beklentisi ve kişilik özelliklerini ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bunun yanında, bütünlük duygusu “kişilik özellikleriyle” ilişkili bulunmuştur. Düşük bütünlük duygusuna sahip bireyler, duygusal açıdan uyumsuz belirtiler göstermektedir. Gelecekle ilgili kaygı düzeylerinin daha yüksek ve insanlara karşı olma eğilimlerinin de daha yüksek olduğu ortaya konmuştur (Langius, Björvell ve Antonovsky, 1992: 170). Bütünlük duygusunun, kişiliğin nevrozizm boyutuyla ilişkili olduğu görülmektedir. Özdemir, Daşbaşı ve Kesen’in (2020: 108) yaptığı çalışmada; ailelerine bağlılık ve güven duyan, aile yaşamını anlamlı olarak gören ve özgeci davranışlara sahip bireylerin ailede ortaya çıkan stres verici durumlarda uyumlu davranışlar ve tutumlar içerisinde olduğu ortaya konmuştur. Aile yaşamını anlamlı görmek, aile bütünlük duygusunun bileşenlerindedir ve kişiliğin uyumluluk boyutu ile ilişkili olabileceği ifade edilebilir.

Literatürde aile bütünlük duygusunun ergen bireyler açısından ele alındığı çalışmalara bakıldığında; Sagy ve Dotan (2001:1746); ortaokul öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada; aile içerisinde ihmal edilen ya da istenmeyen diğer muamelelere maruz kalan çocukların, yaşadıkları tüm olumsuzluklara rağmen bu durumla baş edebilmesi ve dayanıklı kalmasında etkili olan faktörleri (sosyal çevre ve çeşitli değişkenler açısından) incelemişlerdir. Ailenin çocuğa yönelik olumsuz davranışlarına rağmen, bütünlük duygusunun yüksek olmasının; çocukları bu kötü davranışlarla baş etmede güçlü kılan faktörlerden biri olduğu ifade edilmektedir. Minić’ (2015: 251) yaptığı çalışmada; aile bütünlük duygusunun “bağlanma stilleri” ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Ailelerine ve partnerlerine güvenli bağlanan ergenlerin, aile bütünlük duygusunun yüksek olduğu bulunmuştur. Minić (2016: 359), ergen bireyler üzerinde yaptığı çalışmada; “benlik saygısı”nın yüksek olmasının ve “aileden memnuniyetin”, aile bütünlük duygusuyla ve aile bütünlük duygusunun bileşenleri ile; “yüksek sosyoekonomik düzey” ve “akademik başarı”nın ise aile bütünlük duygusunun bileşenleriyle ilişkili olduğunu bulmuştur. Güler ve Arı’nın (2019: 201-202) yaptığı çalışmada; aile bütünlük duygusunun, bireyin deneyimlediği yaşantıların tüm yönlerine karşı olumlu duygular ve düşüncelere sahip olmasını ifade eden “öznel iyi oluş” ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Çalışmanın diğer bulgularına göre aile bütünlük duygusunun erkeklerde kadınlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Aile bütünlük duygusu yüksek olan ergenlerin “tutarlı kimliğe” sahip olduğu bulunmuştur.

Aile bütünlük duygusu ve ergenlik dönemini ele alan çalışmaların sonuçlarına bakıldığında; aile bütünlük duygusunun ergenin bağlanma stili ve aileden memnuniyeti gibi aile faktörleri ile; öznel iyi oluş, benlik saygısı, akademik başarı ve uyum yeteneği ve ergeni güçlü kılan faktörler gibi ergenin olumlu ruhsal ve bilişsel gelişimi ile ilişkili olduğu görülmüştür.

Literatürde aile bütünlük duygusunun ele alındığı yurt içindeki çalışmaların üniversite öğrencileri üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu çalışmalardan birinde aile bütünlük duygusu “yaşam doyumuyla” ilişkili olduğu bulunmuştur (Çeçen, 2008: 26). Sezgin, Yağcı ve Arıcı Doğan’ın (2021: 1317) yaptığı çalışmada, aile yapılarının bütünlük duygusuyla ilişkili olduğunu bulunmuştur (Sezgin, Yağcı ve Arıcı Doğan, 2021: 1319). Aile bütünlük duygusunun yüksek olması, yaşamdaki

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

rollerin değişmesi sürecinde bireylerin uyumunu kolaylaştırmaktadır ve stresli durumlarla başa çıkmakla ilişkilidir (Ngai ve Ngu, 2016: 82). Çamaş ve Yalçın (2021: 240) yaptıkları çalışmada; aile bütünlük duygusu yüksek olan üniversite öğrencilerinin ruhsal problemleriyle ilgili yardım arama konusunda, kendilerine ilişkin olumsuz düşüncelere sahip olma düzeylerinin düşük olduğunu ortaya koymuştur.

5. Kişilik Özellikleri

Kişilik konusunda; psikoloji bilimi açısından çok kapsamlı ve farklı açıklamalar yapılmıştır. Kişilik, araştırmacıların hala üzerinde çalıştığı konulardan biridir. Bu sebeple ve araştırmacıların kişiliğin farklı yönlerini ele alması sebebiyle genel kabul gören bir tanımı yoktur (Yazgan İnanç ve Yerlikaya, 2020: 3). Yapılan tanımlardan birkaçına yer verecek olursak Allport'a göre (1961) kişilik, bireyin davranışını ve düşüncesini belirleyen dinamik bir organizasyondur (Akt., Çiçek ve Aslan, 2020: 139). Kişilik, başkalarıyla olan etkileşimlerimizden ve gözlemlerimizden, bu etkileşimlere ve gözlemlere ilişkin yorumlarımızdan ve hangi sosyal durumlara girmeyi veya kaçınmayı tercih ettiğimize dair seçimlerimiz üzerine kuruludur (Bandura, 1986: Akt., Turhan ve Tiftik, 2022: 189-190). Yazgan İnanç ve Yerlikaya'ya göre (2020: 3), yapılan birçok kişilik tanımında; insanları birbirinden ayıran özelliklere vurgu yapılmaktadır. Kişiliğin düzenli bir yapıda olduğu ve özelliklerin bir bütünlük ve tutarlılık ifade ettiği de tanımlardaki ortak ifadelerdendir. Bireyin sahip olduğu özellikleri, duygu düşünce ve davranışlarında kararlı bir biçimde her durumda gösterme eğiliminde olduğu söylenebilir (Yazgan İnanç ve Yerlikaya, 2020: 3). Hangi davranışların her durumda kararlı bir şekilde sergilendiği açısından, bireyin diğer bireylerden farklılaştığı ifade edilmektedir (Yazgan İnanç ve Yerlikaya, 2020: 3).

Mizaç, karakter, benlik ve kimlik kişiliğin çeşitli yönleri olarak ifade edilebilmektedir. Kişiliğin ahlaki değer yargılarına göre şekillenen yönü, karakter olarak isimlendirilmektedir. (Kulaksızoğlu, 2011: 77). Kişiliğin duygusal ve biyolojik faktörlerle şekillenen yönü ise, mizaçtır. Benlik ise, kişinin kendisiyle ilgili değerlendirmelerini ifade etmektedir (Kulaksızoğlu, 2011: 106). Kişinin benliği ve çeşitli toplumsal faktörler şekillenerek kimliği oluşturmaktadır (Çok ve Akgün, 2021: 402). Kişilik gelişimini ergenlik dönemi açısından kimlik kazanma süreci olarak açıklayan Erikson'un psikososyal gelişim kuramına göre kimlik; bireyin kim olduğuna yönelik bir tutarlılık duygusu oluşturmaktadır (Çok ve Akgün, 2021: 402). Bu kurama göre ergenlik döneminde, kimliğin tutarlı bir yapı kazanması en önemli gelişimsel görevdir (Steinberg, 2007: 313).

Çok ve Akgün'e (2021: 383) göre kişilik; duygu-düşünce sistemleri, benlik ve içgüdüsel tepkilerin etkileşimiyle bireyin davranışlarını etkilemektedir ve zamanla değişen ve gelişen bir yapıdır. Steinberg'e (2007: 313) göre ise, kişiliğin temel boyutları kalıtım ve çevre etkileşimiyle ergenlik dönemi ve yetişkinlik dönemi boyunca kalıcı hale gelmektedir.

Literatürde kişiliği açıklayan farklı yaklaşımlar vardır. Bununla birlikte kişiliğin temel boyutlarının ortaya konmasında; bireyi başkalarından farklı olarak tanımlamamıza yol açan ve bireyin birbiriyle ilişkili davranışlarının temelinde bulunan en genel özellikler "ayırıcı özellik yaklaşımı" ile açıklanmıştır (Yazgan İnanç ve Yerlikaya, 2020: 233). Bu yaklaşımda bir bireyi diğerlerinden ayırt eden özellikler bakımından bir davranışın iki uçtan hangisine yakın olduğunu gösteren bir süreklilik konumundan bahsedilmiştir (Burger, 2006: 235). Ayırıcı özellik yaklaşımının temel amacı davranışın sebeplerini açıklamak yerine; değerlendirilen özellik açısından iki uçta yer alan insanları karşılaştırmak ve onları farklı kılan davranışları ortaya koymaktır. Bu sayede davranışa ilişkin tahmin

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

yapılabilmektedir Burada amaç: sürekliliğin bir ucuna doğru yüksek puan alan bir insanın diğer insanlara göre belirgin olarak hangi açılardan farklı davranışlar sergileyeceğinin ortaya konmasıdır (Burger, 2006: 236-237).

Bu yaklaşıma göre, kişilik özelliklerinin süreklilik içerisinde her durumda gösterilmesi; onların “genelleşmiş yapılar” olduğunu ifade etmektedir (Yazgan İnanç ve Yerlikaya, 2020: 244). Bireyler sahip oldukları bu özellikleri gösterebilecekleri durumları seçme yönünde bir motivasyona sahiptir (Yazgan İnanç ve Yerlikaya, 2020: 244-245). Özelliklerin ne zaman geliştiği konusunda bu yaklaşımın temsilcilerinden Allport: erken dönem yaşantıları dikkate almakla birlikte, yetişkinlik ve çocukluk dönemindeki davranışların farklı amaç ve motivasyonla yapıldığını söyler (Burger, 2006: 241).

Ayrımcı özellik yaklaşımı içerisinde ele alınan “beş faktör kişilik modeli”; kültürel olarak ifade edilen, kişiliği tanımlayan çeşitli sıfatlardan yola çıkılarak geliştirilmiştir (Bacanlı, İlhan ve Aslan, 2009: 262). Bu sıfatlarla ilgili hipoteze göre: insanların birbirlerinin özelliklerine dair yapmış olduğu pek çok tanımlama, evrensel olarak ortak kelimelerden oluşmakta ve bu kelimeler kişilikteki pek çok farklılıkla ilgili bize bilgi vermektedir. Bu sıfatları ortaya koyma çalışmaları Galton’la başlamış ve sonrasında faktör analizi çalışmalarıyla, temel özellikleri ifade eden beş faktör ortaya konmuştur (Goldberg, 1993: 26-27).

Kişilikle ilgili yapılan pek çok çalışmadan kişiliğin boyutlarının “nevrotizm”, “dışadönüklük”, “uyumluluk”, “deneyime açıklık”, “sorumluluk (özdenetim)” olarak 5 temel başlık altında toplanabileceği ile ilgili bulgular elde edilmiştir (Burger, 2006: 253). Farklı kültürlerde, farklı yaş gruplarında ve farklı değerlendirme süreçleri sonucunda; bu kişilik boyutları tekrar elde edilmiştir (Costa ve McCrae, 1992: 5). Literatürde bu kişilik boyutları şu şekilde açıklanmaktadır:

Dışadönüklük: yaşantılara katılımda aktif olmak, konuşkanlık, insanlarla çoğunlukla bir arada olmak ve enerjik ve heyecanlı olmakla ilişkilidir (McCrae ve Costa, 1983: 248). Öte yandan dışadönüklük boyutundan düşük puan alanlar; sessiz, soğuk, mesafeli, çekingen ve geri çekilmekle karakterize edilir (McCrae ve John, 1992: Akt., Çiçek ve Aslan, 2020: 141).

Uyumluluk: insanlara güven duymak, yardımlaşmaya açık olmak, diğerkâmlıkla ilgilidir (McCrae ve Costa, 1989: 23-24). Başkalarıyla olan ilişkilerle ilgili olduğu söylenebilir. Bu boyuttan yüksek puan alanlar başkalarının duygularına duyarlıdır (Costa ve McCrae, 1992: 6). Bu boyutun karşısında; insanlara karşı olma, kendini ön planda tutma, işbirliğine açık olmama gibi özellikler yer almaktadır (Goldberg, 1993: 27).

Nevrotizm: duyguları sürekli değişkenlik gösteren bireyleri ifade etmektedir (McCrae ve Costa, 1989: 23-24). Zorlu yaşam olaylarına karşı hassas ve kırılğan yapıda olma, insanlara karşı olumsuz duygulara sahip olma ve uyumsuz duygularla başa çıkamama ile ilgilidir. (McCrae ve Costa, 1983: 248) Nevrotizm boyutundan yüksek puan alan bireylerin, sosyal ilişkilerinde sorun yaşama potansiyeli olduğu ifade edilmektedir (Costa ve McCrae, 2012: 94). Kaygı ve depresyon yaşama durumunun, nevrotizm ile ilişkili bulunmuştur (Costa ve McCrae, 1992: 6).

Deneyime Açıklık: Bu özellikte yüksek puan alan kişiler; başkaları tarafından entelektüel, yaratıcı veya sanatsal olarak görülmektedir (Grohol, 2020; Akt., Turhan ve Tiftik, 2022: 192). Hayal gücü yüksek, yeniliklere duyarlı, öğrenmeye açık, meraklı insanları ifade eder (McCrae ve Costa,

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

1989: 23-24). Bu boyutun, sezgisel olmakla da ilişkili olduğu bulunmuştur (McCrae ve Costa, 1989: 24). Bu boyutun karşında; derin düşünmeyen ve farklılıklara duyarlı olmayan kişiler yer almaktadır (Goldberg, 1993: 27).

Sorumluluk: Sabırlı ve azimli olmak, dikkatli ve özenli çalışmak ve bir işi başarılı şekilde sonuçlandırmaya duyulan istekle ilgilidir (McCrae ve Costa, 1989: 23-24). Bu boyutun karşında güvenilmez ve sorumluluk sahibi olmayan kişiler yer almaktadır (Goldberg, 1993: 27).

Literatürde evlat sorumluluğu beklentisi, aile bütünlük duygusu ve kişilik özelliklerini birlikte ele alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Beş faktör kişilik özellikleri açısından, lise son sınıf öğrencileri ve ergenlik dönemini ele alan çalışmalara bakıldığında; Eryılmaz ve Öğülmüş (2010: 197) yaptığı çalışmada; sorumluluk ve dışadönüklük özelliklerinin, kişinin öznel iyi oluşuyla ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Nevrotizm kişilik boyutundan yüksek puan almak ise öznel iyi oluşla olumsuz yönde ilişkilidir. Ercan'ın (2019: 509) yaptığı çalışmada; dışadönüklük, uyumluluk ve sorumluluk boyutlarından yüksek puan alan ergen bireylerin, yaşamına ilişkin olumlu değerlendirmeleri ifade eden yaşam doyumunun yüksek olduğunu bulmuştur. Aslan'ın (2012: 33) geç ergenler üzerinde yaptığı çalışmada; kişiliğin, dışadönüklük, sorumluluk ve deneyime açıklık boyutlarından alınan puan arttıkça benlik saygısı düzeyinin yükseldiğini bulmuştur.

Bilgin (2017a: 951) yaptığı çalışmada: deneyime açıklık, sorumluluk ve dışa dönüklük boyutlarından yüksek puan alan ve nevrotizm boyutundan düşük puan alan ergenlerin; yeni yaşantılara uyumu, olayları anlamlandırması ve olayları değerlendirmedeki esnekliğinin arttığını ortaya koymuştur. Bireyin dünyayı anlaşılabilir görmesi; aile bütünlük duygusunun bir bileşeni olduğundan, anlaşılabilirliğin kişilik boyutlarıyla ilişkili olabileceği söylenebilir.

Bilgin (2017b: 246) yaptığı çalışmada; bireylerin kişiliğinin ebeveynin kişiliği ile uyum gösterdiğini ortaya koymuştur. Buna göre uyumluluk ve sorumluluk kişilik özellikleri ilişkilidir.

Ergen bireylerde kişilik özellikleri, psikolojik dayanıklılıkla ilişkili bulunmuştur. Psikolojik dayanıklılıkla en fazla ilişkili olan kişilik boyutları; uyumluluk ve nevrotizmdir (Gökalp ve Yöndem, 2021: 764). Duygusal dengeye sahip, insanlarla işbirliği içerisinde olan ergenlerin zorluklarla baş etme becerilerinin yüksek olduğu ifade edilebilir.

Zorlayıcı yaşam olaylarından biri olan COVID-19 Salgınıyla ilgili ergenler üzerinde yapılan çalışmada; kişiliğin nevrotizm boyutundan alınan puan arttıkça, psikolojik sağlık düzeyinin azaldığı bulunmuştur. Kişiliğin diğer boyutlarından alınan puan arttıkça, yaşamdaki zorluklara uyum ve baş etme düzeyi artmaktadır. (Söner ve Gültekin, 2021: 340). Kişiliğin uyumluluk ve nevrotizm boyutları, psikolojik sağlık ve psikolojik dayanıklılıkla ilişkilidir. Lise son sınıf öğrencileri üzerinde yapılan başka bir çalışmada da, psikolojik sağlık ile kişilik boyutları arasında ilişki olduğu bulunmuştur. Yapılan çalışmada; öğrencilerin hayatında stres yaratabilecek deneyimlerden biri olan üniversite giriş sınavını fırsat ya da tehdit olarak görmek ve kişiliğin sorumluluk, dışadönüklük ve nevrotiklik boyutları, psikolojik sağlıkla ilişkili bulunmuştur (Çakmak ve Ceyhan, 2022: 343). İnsanlarla bir arada olmaktan hoşlanmak, titiz ve özenli çalışmak ve yaşamda duygusal bir dengeye sahip olmanın yaşamda çeşitli stresli dönemlere karşı uyum sağlamayı ve zorluklarla baş etmeyi olumlu etkilediği söylenebilir.

6. Sonuç

Bu çalışmada, evlat sorumluluğu beklentisi, aile bütünlük duygusu ve kişilik özellikleri kavramlarının literatürdeki açıklamalarına ve ilgili çalışmalara yer verilmiştir. Çalışmada evlat sorumluluğu beklentisi, aile bütünlük duygusu ve kişilik özellikleri kavramlarına ilişkin literatürdeki bilgilerin derlenmesi ve bu üç kavram arasındaki ilişkinin lise son sınıf öğrencileri ve ergenlik dönemi çerçevesinde ortaya konması hedeflenmiştir.

Ülkemizde nüfusun yaş yapısının değişmesi sebebiyle, yaşlılarla ilgilenme konusu giderek önem kazanmaktadır. Evlat sorumluluğu kavramı; ebeveyne karşı görevlere ilişkin duyguları ifade etmektedir. Evlat sorumluluğu beklentisi kavramının ise; yaşlı ebeveyne bakım ve destek verme açısından gelecekteki beklenti ve inançlarla ilgili olduğu söylenebilir (Er ve Özen, 2018: 1868). Literatürde evladın ebeveyne karşı görevlerini yerine getirmesini motive eden kaynakların; ebeveyne karşı duyulan minnettarlık, ebeveyne yardımları karşılığında ödenmesi gereken borçlar, ebeveyn çocuk arasındaki sevgi ve güvene dayalı ilişkiler, ebeveyn ve çocuk arasındaki özel ilişki (özel varlıklar), evladın yardımseverliği ve anne babaya karşı görevlerin yerine getirilmesi konusundaki geleneksel kültürel değerlerle açıklandığı görülmektedir. Bu kavram, evlat ve ebeveyn açısından ayrı ya da birlikte ele alınabilmektedir. Literatürde; evlat sorumluluğu beklentisi kavramının daha çok üniversite öğrencileri açısından ele alındığı, lise öğrencileri ve ergenlik dönemini ele alan çalışmaların ise oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Literatürde yer alan tüm sonuçlar ergen örnekleme genellenemeyeceğinden; ergen örnekleme dışındaki bulgular, genç bireyler açısından değerlendirilmektedir. Literatürde, evlat sorumluluğu beklentisi, aile bütünlük duygusu ve kişilik özelliklerini birlikte ele alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bununla birlikte evlat sorumluluğu beklentisi; literatürde diğerkâmlıkla açıklanabildiği için kişiliğin, diğerkâmlıkla ilgili olan uyumluluk boyutu ile ilişkisinin araştırılması literatüre katkı sağlayacaktır. Evlat sorumluluğu beklentisi ile ilgili yurt içindeki çalışmalar incelendiğinde; lise son sınıf öğrencileri ve ergenlik dönemini ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yurt içinde yer alan çalışmalardan elde edilen bulgular ergen bireyler açısından incelenip karşılaştırma yapılabilir.

Evlat sorumluluğu beklentisinin, çeşitli sosyo-kültürel etkenler sebebiyle farklı toplumlarda, farklı anlamlarda değerlendirilmesi gereken bir kavram olduğu görülmektedir. Yapılan sınırlı çalışmaların sonuçlarına göre; çeşitli kültürlerde evlat sorumluluğu beklentisi ile ilgili tutumların genel olarak olumlu olduğu, ancak bu beklentinin gücündeki farklılıkların kültürel bağlamlarla ve tarihsel zamanla ilişkili olduğu görülmektedir. (Aday ve Kano, 1997: 162; Fuligni, Tseng ve Lam, 1999; Hillcoat-Nallétamby, 2010: 76-80). Kuşaklararası bağımlılık özelliklerini gösteren kültürlerde; evlatların ileride yaşlanan ebeveynlerine bakım ve destek vermesi, beklenen bir özelliktir. Bununla birlikte sosyokültürel değişim sürecinde, toplumların yapısı zaman içerisinde değişebilmektedir. Türk aile yapısı, kuşaklararası bağımlılık özelliklerini gösteren bir yapıdan, çocuğun duygusal öneminin arttığı bir yapıya doğru gelişim göstermiştir (Kağıtçıbaşı, 2012: 51). Türkiye’de yetişkinler üzerinde yapılan bir çalışmada ise (Özmete, 2017: 232); yetişkin çocukların ebeveynlerine bakım ve destek sağlama konusunda, aileye bağlılıklarını ve geleneksel özellikleri yansıttığı görülmektedir. Bu bulgunun yetişkin bireylerin içinde bulunduğu tarihsel zaman ve nesille ilgili olduğu düşünülebilir. Şu an ergenlik döneminde yer alan nesiller üzerinde, evlat sorumluluğu beklentisi açısından farklı sonuçlar elde edilebilir.

Literatürdeki çalışmalarda; evlat sorumluluğu beklentisi kavramı, ergen ve genç bireylerde gelişimin çeşitli yönleri açısından ele alınmıştır. Evlat sorumluluğuna yönelik olumlu tutum ve beklentilerin, özerkliğin arttığı bir dönem olan ergenliğin son dönemlerinde akranlarla ilişkileri

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

olumsuz etkilemediği görülmektedir. Evlat sorumluluğu beklentisine yönelik aşırı uçlarda yer almayan tutumların, akademik motivasyonla ilişkili olduğu bulunmuştur. Ancak bu sonuç, çeşitli sosyokültürel etkenlerle ilişkili olabilmektedir. (Fuligni, Tseng ve Lam, 1999: 1041). Evlat sorumluluğunun, genç bireylerde benlik kurgusu ile ilişkili olduğu görülmüştür (King ve Ganotice 2015: 246). Bu kavramın geleneksel toplumlarda; ergenlik döneminde, kimlik gelişiminin önemli bir yönü olabileceği ifade edilmektedir. Bu durum kültürün, kimlik ve kişilik gelişimi üzerindeki etkileri ile açıklanabilmektedir.

Aile bütünlük duygusu; aile bireylerinin aile yaşamını ve dünyayı anlaşılabilir, yönetilebilir ve anlamlı görmesidir (Antonovsky ve Sourani, 1988: 80). Stresle baş etmede bireyin sahip olduğu genelleştirilmiş direnç kaynakları, bütünlük duygusunu meydana getirdiğinden, aile bütünlük duygusunun aile bireylerinin stresli olaylara yönelik algıları ve tutumları ile ilişkili olduğu söylenebilir. Yapılan bir çalışmada (Ngai ve Ngu, 2016: 82), aile bütünlük duygusunun yaşamdaki stresli dönemlere psikolojik uyum gösterme ve bu dönemin getirdiği olumsuzluklarla başa çıkma ile ilişkili olduğu bulunmuştur.

Literatürde yer alan çalışmaların sonuçlarına göre aile bütünlük duygusu; ergenin akademik başarısı, öznel iyi oluşu, başarılı kimlik edinmesi ve stresli ve zorlayıcı yaşam olaylarıyla baş etmesi ile ilişkilidir. Bu açıdan ergenlik döneminde bireyin eğitsel, mesleki ve duygusal-sosyal açıdan olumlu gelişimi ile ilgili olduğu söylenebilir. Ancak literatürde, aile bütünlük duygusu ile ilişkili bulunan bu kavramlarla ilgili araştırmalar sınırlıdır. Bu kavramlarla ilgili farklı araştırmaların yapılması literatüre katkı sağlayacaktır. Literatürde evlat sorumluluğu beklentisi ve aile bütünlük duygusu kavramlarının birlikte ele alındığı bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu kavramların birbiriyle ilişkisinin, ailenin stresli olaylarla başa çıkabilmesi temelinde ortaya konulabileceği ifade edilebilir.

Bütünlük duygunun, kişilik özellikleriyle ilişkili olduğu görülmüştür. Aile yaşamını anlamlı görmek, kişiliğin uyumluluk boyutu ile ilişkilidir (Langius, Björvell ve Antonovsky, 1992: 170). Aile yaşamını anlamlı görmek, aile bütünlük duygusunun bileşenlerindedir bu sebeple kişilik boyutlarıyla ilişkisinin araştırılmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bilişsel esneklik, kişilik boyutlarıyla ilişkili bulunmuştur (Bilgin 2017a: 951). Bireyin dünyayı anlaşılabilir görmesi; aile bütünlük duygusunun bir bileşeni olduğundan, anlaşılabilirliğin kişilik boyutlarıyla ilişkisinin araştırılmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kişilik gelişiminin evrelerinden biri olarak ergenlik dönemi, bir kimlik kazanma süreci olarak görülmektedir. Bu dönemin sonlarına doğru bireyin kişilik gelişimi açısından büyük ilerlemeler göstermesi ve tutarlı bir kimlik duygusu edinmesi beklenmektedir. Bu çalışmada; kişilik özellikleri, beş faktör kişilik modeli bağlamında incelenmiştir. Literatürde yer alan çalışmalarda; ergen bireylerin beş faktör kişilik boyutları; ‘yaşam doyumu’, ‘öznel iyi oluş’, ‘benlik saygısı’ ‘psikolojik dayanıklılık’ ve psikolojik sağlamlık ile ilişkilidir. Yapılan araştırmalarda ilişki bulunan kavramlar açısından kişiliğin farklı boyutları ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte literatürde yer alan çalışmaların sonuçlarına göre; kişiliğin nevrozizm boyutunun: psikolojik sağlamlık, psikolojik dayanıklılık ve öznel iyi oluşla olumsuz yönde ilişkili olduğu görülmektedir. Buradan yola çıkarak; duygusal dengeye sahip olmak ve insanlara karşı olmayan eğilimler içerisinde olmanın, ergen bireyin ruhsal iyi oluşunu destekleyeceği söylenebilir. Bu bulguya paralel olarak duygusal dengeye sahip, insanlarla işbirliği içerisinde olan ergenlerin zorluklarla baş etme becerilerinin yüksek olduğu bulunmuştur (Gökçalp ve Yöndem, 2021: 764).

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Literatürde yer alan diğer çalışmalar incelendiğinde; ebeveynlerin kişilik özellikleri, çocukların kişilik özellikleriyle ilişkilidir ve kişiliğin uyumluluk ve sorumluluk boyutları ilişkilidir (Bilgin, 2017b: 246). Kişiliğin uyumluluk boyutu; başkalarının duygularına duyarlı olmak, işbirliğine, açık olmak, özgeci kişilik özelliklerine sahip olmayı ifade ettiğinden ve sorumlulukla ilişkili olduğundan, evlatların sorumluluk duyguları üzerinde etkili olabileceği ifade edilebilir. Bu konuda yapılacak araştırma literatüre katkı sağlayacaktır.

Literatürde yer alan çalışmalara bakıldığında; ergen bireylerin evlat sorumluluğu beklentisi, günümüze yakın dönemlerde incelenmediği ve farklı kültürlerde ele alındığı için bulguların genellenmesinde çeşitli sınırlılıklar oluşacaktır. Bu sebeple ülkemizde bu konuda yapılacak çalışmaların literatüre katkı sağlayacağı söylenebilir. Literatür incelendiğinde evlat sorumluluğu beklentisi konusunda yurtiçi çalışmaların oldukça sınırlı olduğu ve yapılan sınırlı çalışmanın da lise son sınıf ve ergenlik dönemini ele almadığı, aile bütünlük duygusunun ise yurt içinde yakın dönemde araştırılmaya başlanan bir konu olduğu görülmektedir. Literatürde lise son sınıf öğrencilerini kapsayan ve evlat sorumluluğu beklentisi, aile bütünlük duygusu ve kişilik özellikleri değişkenlerinin birlikte ele alındığı bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Yapılan bu çalışmanın gelecekteki çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aday, R. H., ve Kano, Z. M. (1997). Attitudes Towards Caring for Aging Parents: A Comparison of Laotian and U.S. Students. *Educational Gerontology*, 23(2), s. 151.167. doi:10.1080/0360127970230206
- Antonovsky, A. (1979). Health, Stres and Coping. San Francisco: JosseyBass.
- Antonovsky, A. (1987). Unraveling Mystery of Health. San Francisco: Jossey-Bass.
- Antonovsky, A. (1993). The Structure and Properties of the Sense of Coherence Scale. *Social Science & Medicine*, 36(6), s.725.733. doi:10.1016/0277-9536(93)90033-Z
- Antonovsky, A. (1996). The Salutogenic Model As a Theory to Guide Health Promotion. *Health Promotion International*, 11(1), s. 11.18. doi:10.1093/heapro/11.1.11
- Antonovsky, A., ve Sourani, T. (1988). Family Sense of Coherence and Family Adaptation. *Journal of Marriage and the Family*, 50(1), s. 79.92. doi:10.2307/352429
- Aslan, S. (2012). Türk Geç Ergenlerde Beş Faktör Kişilik Boyutlarının Ergenlerin Benlik Saygılarıyla Yordanması. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), s.25.40. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erziefd/issue/6009/80237>
- Bacanlı, H., İlhan, T., ve Aslan, S. (2009). Beş Faktör Kuramına Dayalı Bir Kişilik Ölçeğinin Geliştirilmesi: Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi (Sdkt). *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), s.261.279.
- Bakırcıoğlu, R. (2015). Çocuk ve Ergende Ruh Sağlığı (Gözden Geçirilmiş 6. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bilgin, M. (2017a). Ergenlerin Beş Faktör Kişilik Özelliği İle Bilişsel Esneklik İlişkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(62), s.945.954. doi: 10.17755/esosder.285296

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

- Bilgin, M. (2017b). Ergenin Beş Faktör Kişilik Özellikleri ile Sosyal Yetkinlik, Bilişsel Hatalar ve Anne Baba Beş Faktör Kişilik Özellikleri İlişkisi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), s.230.250.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik* (İ. Deniz, E. Sarıoğlu, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Cicirelli, V. G. (1993). Attachment and Obligation As Daughters' Motives for Caregiving Behavior and Subsequent Effect on Subjective Burden. *Psychology and Aging*, 8(2), s. 144.155. doi:10.1037/0882-7974.8.2.144
- Costa, P. T., ve McCrae, R. R. (1992). Normal Personality Assessment in Clinical Practice: the NEO Personality Inventory. *Psychological Assessment*, 4(1), s. 5.13. doi:10.1037/1040-3590.4.1.5
- Costa, P. T., ve McCrae, R. R. (2012). The Five-Factor Model, Five-Factor Theory, and Interpersonal Psychology. *Handbook of Interpersonal Psychology*, s. 91.104. doi:10.1002/9781118001868.ch6
- Çakmak, M. İ. ve Ceyhan, E. (2022). Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Psikolojik Sağlamlıklarının Üniversiteye Giriş Sınavına İlişkin Algıları ve Beş Faktör Kişilik Özellikleri Bağlamında İncelenmesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 12(2), s. 322.358. doi: 10.18039/ajesi.825067
- Çamaş, G. ve Yalçın, İ. (2021). The Relationships Between Stigma Toward Psychological Help Seeking, Self-Efficacy, Family Sense of Coherence and Social Support. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 29(4), s. 233.245.
- Çeçen, A. R. (2008). Üniversite Öğrencilerinde Yaşam Doyumunu Yordamada Bireysel Bütünlük (Tutarlılık) Duygusu, Aile Bütünlük Duygusu ve Benlik Saygısı. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 4(1), s. 19.30.
- Çiçek, İ., ve Aslan, A. E. (2020). Kişilik ve Beş Faktör Kişilik Özellikleri: Kuramsal Bir Çerçeve. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 10 (1), s.137.147.
- Çok, F., ve Akgün, G. (2021). "Kişilik Gelişimi" (İçinde: Çocuk ve Ergen Gelişimi: Çok Boyutlu Bir Bakış., D. M. Siyez Ed.), Ankara: Pegem Akademi.
- Doruk, N. (2021). Üniversite Öğrencilerinin Evlat Sorumluluğu Beklentileri ve Aile Aidiyetleri İle Akademik Başarıları Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Ufuk Üniversitesi, Ankara.
- Ercan, H. (2019). Ergenlerde Yaşam Doyumunun Demografik Değişkenler, Ebeveyn Tutumları Ve Kişilik Özellikleri Açısından İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), s.501.516. doi: 10.17240/aibuefd.2019.19.46660-424906
- Er, E. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Evlat Sorumluluğu Beklentisinin Yordayıcılarının İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Erzincan.
- Er, E., ve Özen, Y. (2018). Evlat Sorumluluğu Beklentisi Ölçeği Türkçe Uyarlaması, Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *Social Sciences Studies Journal*, 4(18), s.1865.1875.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

- Er, E., ve Özen, Y. (2019). Biz Babadan Böyle Gördük-Evlat Sorumluluğu. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 3(5), s.13.22.
- Eryılmaz, A. ve Öğülmüş, S. (2010). Ergenlikte Öznel İyi Oluş Ve Beş Faktörlü Kişilik Modeli. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 11(3), s.189.203. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefad/issue/59502/855340>
- Fuligni, A. J., ve Pedersen, S. (2002). Family Obligation And The Transition To Young Adulthood. *Developmental Psychology*, 38(5), s.856.868. doi:10.1037/0012-1649.38.5.856
- Fuligni, A. J., Tseng, V., ve Lam, M. (1999). Attitudes Toward Family Obligations Among American Adolescents With Asian, Latin American, and European Backgrounds. *Child Development*, 70(4), s.1030.1044. doi:10.1111/1467-8624.00075
- Gans, D., ve Silverstein, M. (2006). Norms of Filial Responsibility for Aging Parents Across Time And Generations. *Journal of Marriage and Family*, 68(4), s. 961.976. doi:10.1111/j.1741-3737.2006.00307.x
- Gladding, S. T. (2012). Aile Terapisi, Tarihi, Kuram ve Uygulamaları (İ. Keklik, İ. Yıldırım Çev. Ed.). Ankara: Türk PDR Yayınları.
- Goldberg, L. R. (1993). The Structure of Phenotypic Personality Traits. *American Psychologist*, 48(1), s.26.34. doi:10.1037/0003-066X.48.1.26
- Gökalg, E. A. ve Yöndem, Z. D. (2021). Ergenlerde Psikolojik Dayanıklılığın Kişilik Özellikleri ve Algılanan Sosyal Desteğe Göre Yordanması. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(3), s.759.768. <https://dx.doi.org/10.17240/aibuefd.2021.21.64908-877822>
- Güler, Y., ve Arı, E. (2019). Ergenlerde Öznel İyi Oluş, Kimlik Statüleri ve Aile Bütünlük Duygusu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 7 (18) , s. 185.212.
- Gürer, A., Küdür Çırpan, F. ve Atalan Özlen, N. (2019). Yaşlı Bakım Hizmetleri. *Sağlık Hizmetleri ve Eğitimi Dergisi*, 3(1), s.1.6. doi: 10.35333/JOHSE.2019.44
- Hillcoat-Nallétamby, S. (2010). Exploring Intergenerational Relations in A Multi-Cultural Context: The Example of Filial Responsibility in Mauritius. *J Cross Cult Gerontol*, 25, s. 71.86. doi:10.1007/s10823-010-9110-1
- Hsiao, C. Y., ve Tsai, Y. F. (2014). Factors of Caregiver Burden and Family Functioning Among Taiwanese Family Caregivers Living With Schizophrenia. *Journal of Clinical Nursing*, 24(11-12), s.1546.1556. doi:10.1111/jocn.12745
- Hsiao, C. Y., Lu, H. L., ve Tsai, Y. F. (2017). Effect of Family Sense of Coherence on Internalized Stigma and Health-Related Quality of Life Among Individuals with Schizophrenia. *International journal of mental health nursing*, 27(1), s. 138.146. doi: 10.1111/inm.12302
- Hwang, W., ve Kim, I. (2016). Parental Financial Support and Filial Responsibility in Emerging Adulthood: A Comparative Study Between The United States and South Korea. *Journal of Youth Studies*, 19(10), s.1401.1418. doi:10.1080/13676261.2016.1171833
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1996) Özerk- İlişkisel Benlik: Yeni Bir Sentez. *Türk Psikoloji Dergisi*, 11(37), s. 36.43.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

- Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). Türkiye'de Aile Kültürü. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 0(1), s.49.57. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iukad/issue/729/7874>
- Kalınkara, V. (2011). Temel Gerontoloji: Yaşlılık Bilimi, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Kaya, Z. (2020). "İnsan Gelişimini Açıklayan Kuramlar" (İçinde: Yaşam Dönemleri ve Uyum Sorunları., F. Savi Çakar Ed.), Ankara: Pegem Akademi.
- Keller, S. (2006). Four Theories of Filial Duty. *The Philosophical Quarterly*, 56(223), s.254.274. doi:10.1111/j.1467-9213.2006.00441.x
- Kılıç, M. (2016). Gerçek Yaşam Tadında Gelişim Dönemleri 2: Erinlik-Ergenlik. Ankara: Pegem Akademi.
- King, R. B., ve Ganotice, F. A. (2015). Does Family Obligation Matter for Students' Motivation, Engagement, and Well-Being?: It Depends on Your Self-Construal. *Personality and Individual Differences*, 86, s.243.248.
- Kulaksızoğlu, A. (2011). Ergenlik Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Langius, A., Björvell, H., ve Antonovsky, A. (1992). The Sense of Coherence Concept and its Relation to Personality Traits in Swedish Samples. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 6(3), s. 165.171. doi:10.1111/j.1471-6712.1992.tb00146.x
- McCrae, R. R., ve Costa, P. T. (1983). Joint Factors in Self-Reports and Ratings: Neuroticism, Extraversion and Openness to Experience. *Personality and Individual Differences*, 4(3), s. 245.255. doi:10.1016/0191-8869(83)90146-0
- McCrae, R. R., ve Costa, P. T. (1989). Reinterpreting the Myers-Briggs Type Indicator From the Perspective of the Five-Factor Model of Personality. *Journal of Personality*, 57(1), s. 17.40. doi:10.1111/j.1467-6494.1989.tb00759.x
- Meydan, B. (2021). "Ergenlik Döneminin Doğası ve Psikososyal Uyum" (İçinde: Ergenlik ve Ergen Bireye Yaklaşım., R. Akdoğan, E. Çimşir Ed.), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Minić, J. L. (2015). Family Sense of Coherence and Family and Partner Affective Attachment in Adolescents. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini*, 45-1, s.251.276. <https://doi.org/10.5937/zrffp45-7938>
- Minić, J. L. (2016). Correlations of Sense of Family Coherence in Adolescents. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini*, 46-1, s.359.373. <https://doi.org/10.5937/zrffp46-9912>
- Ngai, F.-W., ve Ngu, S.-F. (2016). Family Sense of Coherence and Family and Marital Functioning Across The Perinatal Period. *Sexual & Reproductive Healthcare*, 7, s.33.37. doi:10.1016/j.srhc.2015.11.001
- Önder Erol, P. & Aloğlu, E. (2017). Çocuğun Değeri ve Aile Değişimi: Türkiye'den Otuz Yıllık Bir Portre. *Sosyoloji Dergisi*, (35), s.77.101.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

- Özdemir, S. G., Daşbaşı, S. ve Kesen, N. F. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Aile Aidiyeti ve Özgeci Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Konya İli Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 23(1), s.101.111. doi: 10.29249/selcuksbmyd.621842
- Özen, Y. (2015). Sorumluluk Eğitimi. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Özmete, E. (2017). Türkiye’de Kuşaklararası Dayanışmanın Değerlendirilmesi. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sagy, S., ve Dotan, N. (2001). Coping Resources of Maltreated Children in the Family: A Salutogenic Approach. *Child Abuse & Neglect*, 25(11), s. 1463.1480. doi:10.1016/s0145-2134(01)00285-x
- Seelbach, W. C. (1978). Correlates of Aged Parents’ Filial Responsibility Expectations and Realizations. *the Family Coordinator*, 27(4), s. 341.350. doi:10.2307/583436
- Sezgin, E., Yağcı, F., ve Arıcı Doğan, D. (2021). Üniversite Öğrencilerinin Empati Becerileri, Affetme Eğilimleri ve Aile Bütünlük Duygusu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32 (4), s. 1305.1324.
- Söner, O. ve Gültekin, F. (2021). COVID-19 Salgınında Ergenlerin Umut, Psikolojik Sağlık ve Kişilik Özellikleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), s.329.349. doi: 10.17860/mersinefd.825260
- Steinberg, L.(2007).Ergenlik. Ankara: İmge Kitabevi.
- Stuifbergen, M. C., ve Van Delden, J. J. M. (2010). Filial obligations to elderly parents: a duty to care? *Medicine, Health Care and Philosophy*, 14(1), s.63.71. doi:10.1007/s11019-010-9290-z
- Temel, Z. F. ve Aksoy, A. B. (2005). Ergen ve Gelişimi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001.
- Turhan, Ö., ve Tiftik, C. (2022). Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Çatışma Yönetme Stratejilerine Etkisi. *İBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (12), s. 181.210. doi: 10.21733/ibad.955563
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). İstatistiklerle Yaşlılar 2021. (2022, Mart).
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar-2021-45636> (Erişim Tarihi 20.05.2022).
- Welch, B. F. (2012). A Theory of Filial Obligations. *Social Theory and Practice*, 38(4), s.717.737.
<https://www.jstor.org/stable/23558768>
- Wickens, L., ve Greeff, A. P. (2005). Sense of Family Coherence and The Utilization of Resources by First-Year Students. *The American Journal of Family Therapy*, 33(5), s. 427.441. doi:10.1080/01926180490455303
- Wolff, A. C., ve Ratner, P. A. (1999). Stress, Social Support, and Sense of Coherence. *Western Journal of Nursing Research*, 21(2), s. 182.197. doi:10.1177/01939459922043820
- Yavuzer, H. (2017). Çocuk Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yazgan İnanç, B., ve Yerlikaya, E. E. (2020). Kişilik Kuramları. Ankara: Pegem Akademi.

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Yazgan İnanç, B., Bilgin, M. ve Kılıç Atıcı, M. (2020). Gelişim Psikolojisi. Pegem Akademi, Ankara.

Çatışma Beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek kişi ya da finansal ilişki yoktur, dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı: Bu araştırma, Etik Kurul Kararı gerektiren makaleler arasında yer almamaktadır.

Katkı Oranı: Yazarlar makaleye eşit oranda katkıda bulunmuştur.